Iskrenost u ibadetu

Kao što se može razumjeti iz kur'anskih ajeta i predaja, iskrenost je temelj ibadeta i njegova suština. Iskrenost je, ustvari, duh robovanja Bogu Uzvišenom, a ibadet bez iskrenosti ne postoji, niti ima smisla, i upravo iz tog razloga Imam Sadik, mir neka je s njim, kaže: "...Namjera je bolja od djela – znajte da je namjera zapravo djelo."[1]

.Prema tome, najbolje djelo je ono u kojem ima najviše iskrenosti

?Šta je iskrenost

Iskrenost je čišćenje namjere od širka i prijetvornosti (kao što tazkije i tehzib znače uklanjanje ružnih osobina i duhovnih nečistota iz duše, a tathir čišćenje tijela od nečisti i vanjskih prljavština), a pošto je iskrenost stvar srca i savjesti, ne može se procijeniti na temelju lijepe vanjštine i obimnog djela. Imam Sadik, mir neka je s njim, kaže: "Namaz ne čini stajanje, pregibanje i sjedenje tvoje, nego namaz čini iskrenost tvoja i to da njime jedino Boga želiš."[2] Znači, suština namaza je iskrenost onog koji ga obavlja, a iskrenost se ogleda u tome da osoba klanja namaz isključivo radi Božijeg zadovoljstva. U drugoj predaji prenesenoj od Imama

Sadika, mir neka je s njim, stoji: “...Iskreno djelo je ono za koje ni od koga osim od Boga Uzvišenog pohvalu ne očekuješ.”[3]

Iskrenost ima svoje razine, a prva od tih razina se sastoji od toga da ibadet bude potpuno očišćen od licemjerja, pretvaranja i samoisticanja. Prema tome, ako neko čini ibadet radi nagrade ili ispunjenja neke potrebe, njegovo djelo je ispravno i uključivanje takve namjere ne kosi se sa načelom iskrenosti, jer – kao što smo rekli – iskrenost počiva na odbacivanju pretvaranja i samoisticanja. Jasno je da onaj ko namaz obavlja u ime Uzvišenog Boga, tražeći istovremeno od Njega ispunjenje neke potrebe ili očekujući od Njega nagradu, nije licemjer. Naravno, iskrenost te osobe nije potpuna, jer u potpunoj iskrenosti rob ne teži ničemu osim Bogu i u srcu mu ne postoji ništa osim Njega, kao što Imam Sadik, mir neka je s njim, kaže: “Nijednom Svom robu Bog nije podario blagodat veću od toga da u srcu njegovom uz Boga ne bude niko drugi.”[4]

U drugoj predaji stoji: “Zdravo srce je ono koje sretne svoga Gospodara nemajući u sebi nikog drugog osim Njega.” Potom je rekao: “A svako srce u kojem je širk ili sumnja kakva propalo je...”[5]

Iskrenost spada u opće uslove svih ibadeta. Vjerski pravnici je nazivaju uvjetom ispravnosti djela, teolozi uvjetom prihvatanja, a gnostici uvjetom sjedinjavanja (s Voljenim).[6] Sve dok djelo ne poprimi božanske i nebeske odlike, ne može se uzdizati prema Bogu i neće dovesti do približavanja Voljenom. Prijetvorna djela nemaju nikakve veze s Bogom i duhovnim svijetom te zbog toga ne mogu ni biti sredstvo veze između roba i Uzvišenog Boga.

Kur'an i iskrenost

Časni Kur'an o iskrenosti kaže:

وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ

[A naređeno im je da se samo Bogu klanjaju, iskreno Mu vjeru ispovijedajući... (El-Bejjine, 5)[7

U drugom ajetu je rečeno:

فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

Ko se nada susretu sa Gospodarom svojim, neka čini dobra djela i neka u robovanju Bogu nikoga ne pridružuje!(El-Kehf, 110)

Posljednji dio ovog ajeta tvrdi da je dobro djelo ono djelo u kojem ne postoji ni trun širka ni prijetvornosti. Dakle, ako u klanjanju Bogu pridružimo nekoga drugog, iskrenost će nestati i ostat će samo vanjski vid ibadeta, a onoga trenutka kada djelo izgubi svoju istinsku sadržinu, od njega čovjeku neće biti nikakve koristi. Tako i o povodu objave ovog ajeta čitamo: "Neki čovjek je došao Božijem poslaniku, s.a.v.a., i rekao: 'Ja udjeljujem milostinju i čuvam rodbinske veze, i činim to samo radi Boga. Onda po tome bivam spominjan i hvale me zbog toga, pa mi to bude drago i dopadne mi se.' Božiji poslanik je tada zašutio ne rekavši ništa, pa bi objavljen [ovaj ajet..."[8

Iskreni robovi Božiji

Uzvišeni Gospodar hvali Svoje dobre robove zbog iskrenosti. Naprimjer, u ajetima u kojima hvali Jusufa, a.s., spominje ga u svojstvu "iskreni" te kaže:

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَن رَّأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ

I ona je bila poželjela njega, a i on bi nju poželio da od Gospodara svoga nije dokaz ugledao – tako bī, da odvratimo od njega zlo i razvrat, on je uistinu Naš iskreni rob. (Jusuf, 24)

A o Musau, a.s., kaže:

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسَى إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا

(I spomeni u Knjizi Musaa! On je bio iskren i bio je poslanik, vjerovjesnik. (Merjem, 51

Zanimljiv i pažnje vrijedan odatak

Fetha na lamu u riječi muhles označava particip pasivni u značenju “pročišćen”. Predstavljajući ovu dvojicu poslanika (Musaa i Jusufa), Uzvišeni Gospodar svijeta kaže da su oni muhles, znači “pročišćeni”, a između riječi muhles i muhlis (sa kesrom na lamu) postoji ogromna razlika, jer se muhlis odnosi i na one koji posjeduju povremenu, prolaznu iskrenost. Naprimjer, za one koji u morskim valovima izgube nadu u materijalna pomagala, te počnu zazivati Boga, također je upotrijebljena riječ muhlis, kao što je rečeno u Kur'anu:

فَإِذَا رَكِبُوا فِى الْفُلْكِ دَعَوُا اللهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ

Pa kad se u lađe ukrcaju, Boga zazovu iskreno Mu vjeru ispovijedajući, a čim ih On na kopno izbavi, odjednom Mu druge počnu pridruživati... (El-‘Ankebut, 65)

Također, o jednoj drugoj skupini takvih osoba kaže:

وَإِذَا غَشِيَهُم مَّوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُم مُّقْتَصِدٌ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ

A kad ih val, kao oblak, natkrili, Boga zazovu, iskreno Mu vjeru ispovijedajući; a čim ih On na kopno izbavi, samo neki oprezni ostaju. A dokaze Naše samo vjerolomnik, nezahvalnik poriče. (Lukman, 32)

Isto tako u drugom ajetu kaže:

هُوَ الَّذِى يُسَيِّرُكُمْ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتَّى إِذَا كُنتُمْ فِى الْفُلْكِ وَجَرَيْنَ بِهِم بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِن كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَئِنْ أَنجَيْتَنَا مِنْ هَـذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ۝فَلَمَّا أَنجَاهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِى الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَى أَنفُسِكُم مَّتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

On vam omogućava da kopnom i morem putujete. Pa kad ste u lađama i kad one uz blag

povjetarac zaplove s putnicima, te se oni obraduju tome, naiđe silan vjetar i valovi navale na njih sa svih strana, i oni pomisle da će nastradati, zazovu Boga, iskreno mu vjeru ispovijedajući: “Ako nas iz ovoga izbaviš, sigurno ćemo biti zahvalni!” Pa kad ih On izbavi, oni odjednom, bez ikakva prava, nered na Zemlji čine! O ljudi, nepravda koju činite da biste u životu na Ovom svijetu uživali – samo vama šteti; Nama ćete se poslije vratiti i Mi ćemo vas o onom što ste radili obavijestiti! (Junus, 22–23)

Iz ovih ajeta se razumijeva da riječ muhlis ima opće značenje, koje obuhvata učenike prvog razreda škole iskrenosti, pa čak i mnogobošce, koji se oslanjaju na varljiva očitovanja Ovoga svijeta (koji, zahvaćeni valovima uzburkanoga mora, gube nadu u sva materijalna pomagala i okreću se Bogu), a onda, poslije samo nekoliko trenutaka, nakon što stignu do obale, ponovo zaborave Jedinog Boga i opet se vraćaju mnogoboštvu. I prirodno je da oni koji se nalaze na prvim dionicama puta budu izloženi šteti od šejtanskih smutnji i tjelesnih žudnji, a onih koji se mogu stameno oduprijeti takvim opasnostima i sačuvati se od grijeha uistinu je malo. Međutim, muhlesin (množina od muhles) – dakle, pročišćeni – su oni koji su uspješno prešli prve razine savršenstva, koji su stigli do položaja besprijekornosti i izašli iz opsega vlasti šejtana i zlu sklone duše te kročili u prostranstvo vlasti Božije, odnosno Božijeg prijateljstva. Poslanik Jusuf spada u ovu skupinu, jer je on u onoj izrazito osjetljivoj i teškoj prilici u kojoj se našao ostao stamen poput planine i, ma koliko je ona žena od njega tražila da joj ispuni želju i ma koliko je sva vrata čvrsto zatvorila ne bi li ga spriječila da pobjegne, odgovorio joj riječima: “Bože, sačuvaj me!”, krajnje odlučno odbivši njen nezakonit zahtjev. Da bi se spasio od njenog zla, Jusuf je brzo potrčao ka zatvorenim vratima, koja su se pred njim otvorila, i Bog mu je pružio Svoju skrivenu pomoć.

Iako Zulejha zaključa vrata na svakoj strani,
Nađe da se Jusuf od kretnje okani,
Otključa se brava vrata i put se ukaza,
Pošto Jusuf osloni se na Gospodara,
Čim se osloni na Boga, Jusuf iskoči,
Iako u svijetu pukotina vidljiva nije
Čovjek poput Jusufa treba da zaneseno leta,
Da bi se otvorila vrata i da bi se ukazao put,
[Da bi se pred vama bespuće[9] postalo put![10

Bez sumnje, da bi se stiglo do ove dionice pročišćenja i prosvijećenosti – pored Božije pomoći i podrške iz svijeta skrivenoga – potrebno je i neprestano zalaganje kao i borba sa vlastitom strašću, a onaj ko ne uspije obuzdati svoje unutarnje prohtjeve i ko bude radio sve što mu se prohtje, nikada neće stići na takav položaj.

Ako srce od tuge Ovog svijeta uspiješ odvojiti,
U bašči vječnosti kretat ćeš se i uživati!
A ako vodom isposništva tijelo opereš,
Sve mrkline ti iz srca moći ćeš da očistiš!
Ali, ovo djelo oni vješti putnici mogu učiniti,
[Ti kojeg svijet mazi kako možeš to počiniti?![11

Ukratko, srce može dostignuti iskrenost i prosvijetljenost samo ako Božiju volju stavi ispred svoje strasti, te ukoliko ne razmišlja ni o čemu drugom osim o Njemu. Drugim riječima, među muhlesine može se svrstati samo onaj čija su sva djela počinjena isključivo radi Boga. Posljednji Božiji poslanik, s.a.v.a., imao je dužnost da dostavi i saopći ovu poruku u kojoj se kaže:

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّـهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ

Reci: “Klanjanje moje, i obredi moji, i život moj, i smrt moja doista su posvećeni Bogu, Gospodaru svjetova, Koji nema saučesnika; to mi je naređeno i ja sam prvi musliman.” (El-(En‘am, 162–163

Iskrenost u predajama

U predajama Čistih imama, mir neka je s njima, primjetno je izraženo naglašavanje iskrenosti, jer – kao što je već rečeno – pitanje iskrenosti je toliko osjetljivo da prihvatljivost djela zavisi od razine čovjekove iskrenosti. Sve što je iskrenost veća i potpunija, veća je i vrijednost samoga djela. Iskrenost nije neka vrsta imaginarne pojave, uobrazilje ili prisile, da bi se mogla stvoriti

maštom, imaginacijom ili pak igrom riječi, nego je ona stvarnost srca koja nastaje isključivo na iskanje Božije pažnje i duhovnom vježbom. Koliko je onih koji umišljaju da su iskreni, a da su, ustvari, daleko od iskrenosti, i guše se u vlastitom slijeđenju strasti i sebičnosti.

Časni Poslanik, s.a.v.a., je rekao:

:“Džibril mi je prenio da je Uzvišeni Bog rekao

اَلْاِخْلاصُ سِرٌّ مِنْ أسراري اسْتَوْدَعْتُهُ قَلْبَ مَن أحبَبْتُ مِنْ عِبادي.

Iskrenost je jedna od Mojih tajni, koju povjeravam srcu onih robova koje volim.’”[12]‘

:Hazreti Fatima, mir neka je s njom, kaže

مَنْ أصْعَدَ إلَى اللهِ عَزَّ وَ جَلَّ خالِصَ عِبادَتِهِ أهْبَطَ اللهُ عَزَّ وَ جَلَّ إلَيْهِ أفْضَلَ مَصْلِحَتِهِ.

Ko god svoj iskreni ibadet uzdigne ka Bogu Uzvišenom, Bog će na njega spustiti ono što je“ najbolje za njega.”[13]

:Od osmog imama, Alija ibn Musaa Rize, mir neka je s njim, prenosi se da je rekao

إنَّ أميرَالْمُؤمِنينَ صَلَواتُ اللهِ عَلَيْهِ كانَ يَقُولُ: طُوبى لِمَنْ أخْلَصَ لِلَّهِ الْعِبادَةَ وَ الدُّعاءَ وَ لَمْ يَشْغَلْ قَلْبَهُ بِما تَرى عَيْناهُ وَ لَم يَنْسَ ذِكْرَ اللهِ بِما تَسْمَعُ أُذُناهُ وَ لَمْ يَحْزَنْ صَدْرُهُ بِما اُعِطيَ غَيْرَهُ؟

Zapovjednik pravovjernih, mir neka je s njim, govorio bi: ‘Blago onome ko iskreno Bogu robuje,“ i ko srce svoje onim što vidi zaokupio nije, i ko zbog onoga što uši njegove čuju Boga s uma smetnuo nije, i kome zbog onoga što je dato drugima tuga grudi pritisnula nije.’”[14]

:Imam Sadik, mir neka je s njim, u tumačenju časnog ajeta

لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا

:Da bi vas iskušao koji od vas će ljepše postupati... (El-Mulk, 2), rekao je...

لَيْسَ يَعْني أكْثَرُكُمْ عَمَلاً وَلكِنْ أصْوَبُكُمْ عَمَلاً وَ إنَّما الْإصابَةُ خَشْيَةُ اللهِ وَ النِّيَّةُ الصّادِقَةُ وَ الْخَشْيَةُ ثُمَّ قالَ: الْإبْقاءُ عَلى الْعَمَلِ حَتّى يَخْلُصَ أشَدُّ مِنَ الْعَمَلِ...

To ne znači koji od vas će više djelovati, već koji od vas će ispravnije djelovati, a ispravnost su“ bogobojaznost i iskrena namjera.” Potom je rekao: “Očuvati djelo teže je nego učiniti ga.”[15] Naravno, treba znati da je postizanje iskrenosti i njeno prepoznavanje uistinu složeno i teško, te da putovanje tim prostranstvom iziskuje mnogo duhovne vježbe i zalaganja, kao što je časni Božiji poslanik, s.a.v.a., rekao: “U ummetu mome širk je skriveniji od kretanja mrava po granitu.”[16]

Hadisi koji govore o iskrenosti dijele se u tri skupine:

Prva skupina govori o znakovima iskrenosti, druga skupina o uzrocima i činiocima iskrenosti, a treća o učincima i koristima iskrenosti.

Prva skupina: Znakovi iskrenosti

U prvoj skupini najprije ćemo navesti predaje, a potom ćemo ih sažeti:

1.Božiji Poslanik, s.a.v.a., je rekao: “...Što se tiče znakova iskrenoga, ima ih četiri: srce mu je zdravo, zdravi su mu i dijelovi tijela, on dobro svoje širi, a zlo svoje suspreže (od njegove dobrote korist imaju svi, a od njegovog zla zaštićeni su svi).”[17]

2.Zapovjednik pravovjernih, mir neka je s njim, je rekao:“...Onaj čija tajnost se ne razlikuje od javnosti njegove, a ni djelovanje njegovo od govora njegovog uistinu je ispunio amanet svoj i iskrenim učinio robovanje svoje...”[18]

3. I rekao je: “Vrhunac iskrenosti je klonjenje grijeha.”[19]

4. I rekao je: “Isposništvo je odlika iskrenih.”[20]

5. Također je rekao: “Iskreni ibadet jeste da čovjek ne polaže nade ni u koga osim u Gospodara svoga i da ne strahuje ni od čega osim od grijeha svoga.”[21]

6. Imam Bakir, mir neka je s njim, kaže: “Nijedan pobožnjak se neće klanjati Bogu kako priliči sve dok se ne okani svega stvorenoga i okrene se Njemu. Tada On kaže: ‘Ovo je iskreno radi Mene’, pa ga prihvati Svojom plemenitošću.”[22]

7. Imam Sadik, mir neka je s njim, kaže: “Iskreno djelo je ono za koje ne očekuješ da te pohvali niko osim Boga Uzvišenoga.”[23]

8. Od Imama Sadika, mir neka je s njim, prenosi se da je rekao: “Nijedan rob neće dostići istinsku iskrenost sve dok mu ne bude mrsko da ga hvale zbog nečeg što je radi Boga

učinio.”[24]

9. U drugoj predaji je zabilježeno: “Božiji poslanik, s.a.v.a., bijaše upitan: ‘U čemu je spas?’ Odgovorio je: ‘U tome da čovjek ne izražava pokornost Bogu želeći na sebe skrenuti pažnju ljudi.’”[25]

Neophodna napomena:

Ovdje je neophodno napomenuti da se radovanje i ushićenje pohvalama drugih ljudi može smatrati licemjerjem i hvalisavošću onda kada je pohvala od strane drugih ljudi glavni pokretač na činjenje djela. Međutim, ako je cilj činjenja dobrog djela isključivo Božije zadovoljstvo i izvršenje Njegove naredbe, ali se čovjek obraduje pohvalama od strane drugih ljudi, ta radost se neće smatrati dokazom licemjerja ili pretvaranja. Prirodno je da čovjek voli uspjeh i ugled, a da bježi od lošeg glasa, ali to nije dokaz pretvaranja i hvalisanja.

:Poslanik Ibrahim, a.s., od Boga je tražio

وَاجْعَل لِّی لِسَانَ صِدْقٍ فِی الْآخِرِينَ

I daj da me po lijepom spominju oni što će poslije mene doći.” (Eš-Šu‘ara, 84)“

Naravno, ako pohvala i pokuda, veličanje i kuđenje od strane naroda ima uticaj na samo djelo ili na njegovu kakvoću, u tom slučaju iskrenost je upitna.

Zurare od Imama Bakira, mir neka je s njim, prenosi: “Imama Bakira, mir neka je s njim, upitao sam: ‘Neko bude zauzet činjenjem dobrog djela i u tom stanju ga vidi neko drugi, pa se on obraduje što je taj neko vidio njegovo dobro djelo. Da li je to radovanje i ushićenje dokaz prijetvornosti?’ Imam je odgovorio: ‘Nema tu ničega lošeg; nema nikoga ko ne voli da se njegovo dobro pokaže ljudima, sve dok to ne bude zbog toga činio.’”[26]

U drugoj predaji se prenosi da su časnog Poslanika, s.a.v.a., upitali: “Šta kažeš o dobrome djelu koje čovjek čini, a narod ga za to pohvali?” Odgovorio je: “To je prethodnica radosne vijesti vjerniku, odnosno njegova rano pristigla radosna vijest na Ovom svijetu, a druga radosna vijest su riječi Uzvišenog: Vaša radosna vijest danas su rajske bašče podno kojih rijeke teku...” (El-Hadid, 12)[27]

Dakle, ako je čovjekov glavni cilj u činjenju djela ostvarivanje Božijeg zadovoljstva i izvršenje Njegovih naredbi, pohvale od strane ljudi te radost kao proizvod tih pohvala izvan su okvira cilja i ne kose se sa iskrenošću, nego su, kako bi se reklo, koristi djela, a ne njegov cilj. S obzirom na ovaj uvod, pojavljuje se sljedeće pitanje: Da li je namjera da se podstaknu i poduče drugi ljudi u

suprotnosti sa iskrenošću?

Iz predaja se razumije da to zapravo potvrđuje i potiče iskrenost, a ne suprotno, jer ono što je mjerodavno u pogledu iskrenosti i namjere približavanja Bogu jeste uslov da se ibadet ne čini s ciljem isticanja i hvalisanja. Međutim, mogući dodaci, poput pozivanja, poticanja i bodrenja drugih na činjenje dobrih i pohvalnih djela ili promicanja vjere ne samo da se ne kose sa iskrenošću nego još i doprinose njenoj kakvoći.

Čovjek po imenu Ubejd kaže: "Imama Sadika, mir neka je s njim, upitah: 'Ako neko započne namaz, pa ga stane lijepo i pravilno obavljati s nadom da će neke od onih koji ga vide privući svojoj gorljivosti (da li će njegov namaz biti ispravan)?' On odgovori: 'To ne spada u pretvaranje.'"[28]

U poznatoj predaji prenesenoj od Imama Sadika, mir neka je s njim, stoji: "Pozivajte ljude, ali ne jezicima svojim. Neka vide kod vas bogobojaznost, požrtvovnost, namaz i dobročinstvo, jer je to uistinu sredstvo pozivanja."[29]

Iz ovih predaja se razumije da mogući dodatni sadržaji (neki dodatni dobri ciljevi) u ibadetu nisu ni u kakvoj suprotnosti sa iskrenošću i namjerom približenja Bogu, nego da se još i smatraju poželjnim, jer obje namjere imaju duhovne i božanske crte u koje ne ulaze lični ni materijalni ciljevi. Čovjek, zapravo, pridodajući ove dobre namjere i ciljeve, jednom strijelom pogađa u dvije mete; znači, ispunjava i svoju glavnu obavezu, a i druge poziva na dobro. Zbog toga je rečeno da je javno činjenje ibadeta i obaveznih milostinja bolje nego tajno. S druge strane, skrivanje pohvalnih i dobrovoljnih djela je bolje od njihovog obznanjivanja, jer je u slučaju obaveza mnogo manje opasnosti da će mrlja pretvaranja pasti na njih, negoli je to slučaj s pohvalnim djelima. Stoga je bolje da se obaveze izvršavaju javno, kako bi i drugi ljudi bili potaknuti da i sami poletnije i predanije izvršavaju svoje obaveze. Naravno, zbog činjenice da su pohvalna djela izloženija opasnosti da budu učinjena s prijetvornošću bolje je da budu držana u tajnosti, osim ako je osoba koja ih čini u potpunosti sigurna u sebe, pa javnim činjenjem ibadeta želi potaknuti i druge.

Zaključak rasprave

U slučaju da namjera podučavanja i podsticanja drugih ljudi bude od sporednog značaja, a da je glavni, odnosno osnovni cilj izvršenje naredbi i pokoravanje Bogu Uzvišenom, ona neće naškoditi iskrenosti. Drugim riječima, ukoliko je čovjekova spremnost za činjenje ibadeta i

izvršavanje obaveza takva da on neće odustati od činjenja ibadeta kada za to nema nikakvog drugog poticaja osim izvršavanja Božijih naredbi, tada dodatni sadržaji (poput namjere da se poduče i potaknu drugi) ne predstavljaju nikakvu smetnju. Ali ako ovi popratni sadržaji budu dio razloga, tako da bez njih ne bi ostalo ozbiljnog poticaja za činjenje ibadeta, islamski pravnici su donijeli pravnu odluku prema kojoj se takvi ibadeti smatraju nevažećim.

Autor ovih redaka smatra da ukoliko se popratni sadržaji odražavaju na kakvoću ibadeta, a ne na njegovu suštinu, oni se ni na koji način ne kose s namjerom zbližavanja s Bogom niti sa samom iskrenošću, te ne poništavaju djela. Naprimjer, ako neko obavlja namaz s namjerom izvršenja Božije naredbe, ne dozvolivši pritom bilo čemu da se umiješa u njegovu namjeru, ali više pažnje posveti načinu na koji ga obavlja, pravilnom i lijepom učenju s ciljem poduke i poticanja drugih, ili glasnije izgovori Božije ime s ciljem skretanja pažnje drugih, namaz mu neće biti nevažeći. Naravno, ako lijepo i pravilno učenje Kur'ana bude s namjerom hvalisanja i samopokazivanja, a ne poduke i poticanja drugih, tada se smatra primjerom pretvaranja u ibadetu, a ispravnost samog ibadeta se čini krajnje upitnom.

Treba reći i da činjenje ibadeta s ciljem dobijanja nagrade i izbjegavanja kazne, ili s namjerom ostvarenja nekih potreba nije u suprotnosti s iskrenošću. Zbog toga su u kur'anskim ajetima i predajama, s namjerom poticanja i bodrenja Božijih robova, mnogo puta spomenute nagrada i kazna, a stručnjaci iz oblasti predaja napisali su brojne knjige o nagradi za dobra djela, a za ispunjenje potreba prenose se posebni ibadeti i zikrovi. Ukratko, prositi pred Božijim vratima s nadom u Njegovu sveobuhvatnu milost i oprost ne samo da nije u suprotnosti sa iskrenošću nego je isto što i sama iskrenost.

Smutnje licemjerja

Iako je u pogledu iskrenosti u ibadetu i udaljavanju od pretvaranja neophodno ispoljiti potpunu opreznost, ponekad taj oprez prelazi uobičajene granice i preinačava se u sumnju u ispravnost svega. Toj sumnji ponajviše su izloženi oni koji se nalaze na početku puta. U takvim okolnostima ne smijemo se osvrtati na te sumnje, a upravo naše nezadovoljstvo pojavljivanjem takvih umišljanja dokaz je da se tu ne radi o pretvaranju, nego nas šejtan tako želi odvratiti s puta.

Od Božijeg poslanika, s.a.v.a., prenosi se da je rekao: “Ako nekome od vas u toku namaza šejtan dođe, pa kaže: ‘Ti si prijetvoran’, neka u namazu ostane koliko god može, s tim da mu

vrijeme namaza ne istekne. A ako mu se to desi u nečemu vezanom za Onaj svijet, neka odulji s tim koliko god može. A ako mu se to desi u nečemu vezanom za Ovaj svijet, neka to odmah ostavi...'"[30]

U drugoj predaji zabilježene su sljedeće riječi prenosioca: "Pitali smo: 'O Božiji poslaniče! Nekima od nas, dok smo u namazu i postu, šejtan govori da smo prijetvorni.' On reče: 'Kada god se to desi, recite: Gospodaru moj! Utičem Ti se od toga da Ti svjesno druga pripisujem, a za ono što sam nesvjesno učinio od Tebe oprost molim.'"[31]

Druga skupina: Uzroci i činioci iskrenosti

1. "Uzrok iskrenosti je uvjerenje čvrsto."[32]

2. "Iskrenost je plod uvjerenja čvrstog."[33]

3. "Iskrenost u djelu potiče iz snage uvjerenja čvrstog i dobrohotnosti namjere."[34]

4. "Iskrenost namjere je srazmjerna snazi vjere."[35]

5. "Plod znanja jeste iskrenost u djelovanju."[36]

6. "Početak iskrenosti je u gubljenju nade u ono što je u rukama ljudi."[37]

7. "Umanji želje svoje, djela će ti iskrena postati."[38]

8. "Iskrenost je plod ibadeta."[39]

Zaključujemo da je iskrenost proizvod čvrstog uvjerenja, snage vjerovanja, znanja, nepolaganja nade u ljude, umanjivanja želja i klanjanja Gospodaru Uzvišenome.

Treća skupina: Učinci i koristi iskrenosti

1.Mudrost i prosvijećenost srca:

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao: "Nijedan rob neće Bogu Uzvišenom četrdeset zora posvetiti, a [da neće poteći vrela mudrosti iz srca njegovog na usta njegova."[40

Vrijednost srca i položaj duše shvatiti,
Sem isposništvom ne može se ostvariti,
Tijelo svoje čistijim od duše načinit ćeš,
Pošto četrdeset dana u zatvoru provedeš,
Čovjek u zatvoru časti se domogne,
Jusuf zbog toga u zatvoru onom odsjede,
Kreni iza zastora i budan budi,
[Osamljenik iza zastora tajni budi![41

Mudrost i spoznaja: .2

Mudrost i spoznaja su, također, učinci i koristi iskrenosti, a to se ponajbolje vidi iz navedenih predaja.

3. Poniznost svega osim Boga pred iskrenim čovjekom: "Uistinu se pred vjernikom sve pokorava skrušeno i ponizno, i sve pred njim strahopoštovanje osjeća." Zatim je rekao: "Ako bude iskreno Bogu posvećen, Bog će dati da ga se sve drugo boji, čak i kukci na zemlji i ptice na nebu."[42]

4. Božije upravljanje u svemu i čuvanje od neuspjeha u poslovima: "Bog Uzvišeni je rekao: 'Neću pogledati srce nijednog roba Svoga nalazeći da iskrenost voli radi pokornosti Meni, radi pažnje Moje i radi zadovoljstva Moga, a da neću preuzeti brigu o njemu i vodstvo nad njim."[43]

5. Blagostanje i uspješnost:

Zapovjednik pravovjernik, mir neka je s njim, kaže: "...Budite iskreni u djelima vašim, usrećit ćete se."[44]

I rekao je: "Iskrenost je najveći uspjeh."[45]

6. Uzdizanje djela i njihovo prihvatanje:

Časni Poslanik, s.a.v.a., je rekao: "O ljudi! Djela svoja Bogu Uzvišenom posvetite, jer Bog [prihvata samo ono što je Njemu posvećeno."[46

Kakva dobra učinismo pa da jednog dana,
Dobra naknada nama bude dana,
Kol'ko druga i sudruga koliko načinismo,
Gospodaru, Stvoritelju, Jednom, Jedinom?
Šarenu lažu mi u ruke svoje uzesmo,
!Na zemlji blistavi biser mi ostavismo

Savršenost ibadeta: .7

Imam Dževad, mir neka je s njim, je rekao: "Najbolji ibadet je iskrenost."

Dakle, osnova ibadeta je iskrenost, a sva ostala djela pod okriljem iskrenosti postaju ibadeti i bivaju potpuna.

Naravno, i druge koristi proizlaze iz iskrenosti[47], a oni koji žele dalje istraživati trebaju se .obratiti djelima koja o tome govore

Zaključak i sažetak rasprave

Iz navedenih predaja postaje jasno da islam više pažnje posvećuje kakvoći djela nego količini, odnosno ono što je pred Uzvišenim Bogom vrijedno jeste jedino iskrena namjera, dok brojnost djela ne donosi približavanje Uzvišenom.

Sada kada je rasprava stigla dovde pravo je mjesto da vam predočimo dio životopisa Čistih, mir neka je s njima. Nadamo se da ćemo svi ostvariti željeni uspjeh i da ćemo pristati uz ove velikane.

Primjeri iskrenosti Zapovjednika pravovjernih, mir neka je s njim

* Udjeljivanje milostinje prilikom pregibanja:

Zapovjednik pravovjernih, mir neka je s njim, jednom siromahu je prilikom pregibanja u namazu udijelio svoj prsten, a o tome je objavljen i sljedeći ajet:

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ

Vaši zaštitnici su uistinu Bog i Poslanik Njegov i vjernici koji ponizno molitvu obavljaju i zekat daju dok se pregibaju.(El-Maide, 55)

Ovaj ajet objavljen je o Imamu Aliju, i to zato što je on ovo učinio isključivo zarad Božijeg zadovoljstva i Njegove ljubavi, ne očekujući čak ni da mu se iskaže zahvala.

* Ležanje u postelji umjesto Poslanika:

Kada je posljednji Božiji poslanik, s.a.v.a., odlučio da preseli iz Mekke u Medinu, i kada je Zapovjednik pravovjernih, mir neka je s njim, radi zaštite Poslanikovog života i zarad Božijeg zadovoljstva legao u Poslanikovu, s.a.v.a., postelju, objavljen je ajet:

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِى نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللهِ وَاللهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ

Ima ljudi koji se žrtvuju radi Božijeg zadovoljstva – a Bog je milostiv prema robovima Svojim.[48](El-Bekare, 207)

Spuštanje sure Insan

Sura Insan, koja govori o Poslanikovoj čistoj porodici (Ehli-bejtu), spuštena je zbog njihove iskrenosti i čistote. Ibn Abbas o tome kaže: “Imam Hasan i Imam Husejn, mir neka je s njima, bijahu se razboljeli. Časni Poslanik, s.a.v.a., je sa nekoliko svojih drugova došao da ih obiđe, te reče: ‘O Ebu-l-Hasane (Ali)! Bilo bi dobro kad bi se radi ozdravljenja svoje djece na nešto zavjetovao.’ Potom su se Ali, mir neka je s njim, Fatima, mir neka je s njom, i Fidda, njihova sluškinja, zavjetovali da će, ako Hasan i Husejn, mir neka je s njima, ozdrave, tri dana postiti.’”[49]

Pa kada je bolest Hasana i Husejna nestala, oni su ispunili zavjet. Hazreti Ali, mir neka je s njim, pozajmio je tri mjere ječma, a hazreti Fatima, mir neka je s njom, jednu trećinu toga samljela je i ispekla pet pogačica; za svakog ukućana po jednu. U vrijeme iftara na njihova vrata je pokucao prosjak: “Mir s vama, o porodico Poslanikova! Ja sam jedan siromašni musliman, nahranite me, Bog vas džennetskim jelima nahranio!”

Onaj hljeb koji su za iftar imali na sofri udijelili su siromahu, davši mu prednost nad sobom, a sami su te noći iftarili vodom te legli gladni.

Zapostili su drugi dan. U vrijeme iftara na vrata im pokuca siroče i zamoli ih za pomoć. I toga dana su bili nesebični i dali su mu svoju hranu, a sami su vodom iftarili.

Trećega dana posta predvečer im se na vratima pojavi sužanj i zamoli za pomoć. Oni, kao i prethodna dva dana, dadoše svoju hranu njemu.

Ujutro je Imam Ali, mir neka je s njim, uzeo za ruku Husejna, mir neka je s njim, i odveo ga časnom Poslaniku, s.a.v.a. Kada ih je časni Poslanik, s.a.v.a., od gladi onemoćale ugledao, rekao je: “Meni je silno teško vidjeti vas u takvom stanju.” Potom je časni Poslanik, s.a.v.a., ustao i, zajedno s njima, otišao u kuću Fatime, mir neka je s njom. Ugledao je Fatimu, mir neka je s njom, kako stoji u mihrabu i ibadet čini, dok joj se stomak od gladi bijaše za leđa prilijepio, a oči od nemoći u očnu duplju uvukle. Časnog Poslanika, s.a.v.a., taj prizor potrese, a u tom trenu mu se spusti Džibril i reče: “O Muhammede! Primi ovu suru. Uzvišeni Bog ti čestita na takvoj porodici.” Potom mu je proučio suru Insan.[50]

I sve to je bilo zbog njihovog požrtvovanja i iskrenosti kakva je nama samima teško dokučiva.

Važnost njihovog djela časni Kur'an predstavlja sljedećim riječima:

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ۝إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا

I Bogu za ljubav hranu siromahu i siročetu i sužnju daju: “Mi vas samo radi Božijeg zadovoljstva hranimo, od vas nikakvu naknadu niti zahvalnost ne tražimo!” (El-Insan, 8–9)

Sedmi Imam, mir neka je s njim, napominje ovdje jednu značajnu činjenicu: “...Premda Ali, mir neka je s njim, nikada nije rekao: ‘Mi vas samo radi Božijeg zadovoljstva hranimo, od vas nikakvu naknadu niti zahvalnost ne tražimo’, ipak je Bog u njegovom srcu vidio da je radi Boga hranu dao drugima, pa ga je obavijestio o onome šta je u srcu njegovom vidio, iako to on nije izgovorio...”[51]

:U svakom slučaju, to davanje hrane je bilo toliko iskreno da Attar Nišaburi reče

Prođe Ovim svijetom opis koplja mu,
!Prođe Onim svijetom opis tri hljeba mu

Naravno, potrebno je napomenuti da čovjek, ako želi dosegnuti takvu razinu iskrenosti na kojoj bi svi njegovi postupci bili radi Boga, stoji pred iznimno teškom zadaćom, jer stići do razine iskrenosti – za koju Mevlana kaže: “Osim na Njegovom vjetru ne leluja želja moja / Samo je Njegova ljubav moj predvodnik!”[52] – ne može svako i ne može svako iskreno iznijeti sljedeću :tvrdnju

Da moje ime bude voli u ime Boga
Da moja želja bude mrzi u ime Boga
Da moja darežljivost bude dijeli u ime Boga
Da moje postojanje bude u ime Boga
Moja škrtost je radi Boga i udjeljivanje je radi Njega
[Sav pripadam Bogu, ne pripadam ja nikome[53

A za one koji tek prolaze prve dionice iskrenosti ovakve tvrdnje su nadmene i hvalisave. Naravno, treba vježbati i ne gubiti nadu, jer – kako je već rečeno – duhovna samoizgradnja i duhovna vježba su poput tjelovježbe. Kao što za tjelesni odgoj treba vježbati, krenuvši od najlakših vježbi, malo-pomalo prelazeći na one zahtjevnije, sve dok se ne stigne do razine najvještijih, tako je i u duhovnom odgoju neophodno početi s najlakšim vježbama i nastaviti s vježbanjem sve dok se ne stigne do potpune iskrenosti. I kao što trener u dizanju tegova najprije počne s manjom težinom tegova i polahko na njih dodaje teže, i trener, odnosno učitelj

etike prilikom poduke i odgoja treba krenuti s malo, kako bi odgojio junake na polju robovanja Bogu i iskrenosti. I kao što sportisti neprestanim mukotrpnim vježbama stižu do razine pobjednika, isti takvi trebaju biti i polaznici robovanja Bogu.

Oni koji su stigli do razina savršenstva nisu dosegli taj položaj bez truda i napora, nego su se godinama trudili, boreći se protiv svojih strasti, i nastojali su učiniti iskrenim svoju namjeru i izvršavati svoje obaveze isključivo zarad pridobijanja Božijeg zadovoljstva. Na kraju su, zahvaljujući pomoći Božijoj, stigli do uzvišenih razina savršenstva i prosvijećenosti. Ali, treba reći:

Ovu dionicu bez Hidra nemoj prolazit',
Mračna je, strahuj od opasnosti zablude!

Čovjek treba od Boga neprestano tražiti da mu pomogne da sačuva iskrenost do kraja, jer se onaj koji se odvaži kročiti na ovaj put nalazi u veoma velikoj opasnosti, zato što se na njemu suočava s brojnim preprekama koje je veoma teško proći i nastaviti putovanje.

Mevlana kaže:

Zbog toga u opasnosti stalno biva iskreni,
Sve dok se sebe ne oslobodi potpuno,
Stoga što j' na putu, a bezbroj je razbojnika,
Spašava se onaj što ga čuva Bog,
Ogledalo se ne očisti, čist i iskren on je,
Ptica je ulovljena u zamku, a lovac on je,
Pošto iskren posta, iskrenim se obistini,
Na sigurno mjesto ode i uspjeh uze svojini,
Niti jedno ogledalo ponovo gvožđe ne posta,
Niti jedan hljeb ponovo klas pšenice ne posta,
Niti jedna grožđica u nezrelost se ne vrati,
Niti jedna pečena voćka u ognjište ne svrati,
Ispeci se i od m'jenjanja se udalji,
Idi, poput dokaza istinita ti nurom postani,
Pošto sebe oslobodiš se sav dokazom ćeš postati,

!Pošto rob iščezne, sultanom će postati

Usuli Kafi, sv. 2, str. 16, hadis 4.[1]

[2]Ibn ebi-l Hadid: Šarhu Nehdži-l-belaga, sv. 1, str. 325.

[3]Usuli Kafi, sv. 2, str. 16, hadis 4.

[4] Mustedreku-l-vesail, sv. 1, str. 10.

[5]Usuli Kafi, sv. 2, str. 16, hadis 5. Imam Homeini, Bog njime bio zadovoljan, rekao je o namjeri: "I treba znati da je namjera od najvažnijih dužnosti srca od kojih zavisi savršenost ibadeta, a njen odnos prema djelima je poput odnosa nutrine prema vanjštini, duše prema tijelu, sadržine prema kalufu. Među njenim najizraženijim obavezama i najstrožijim uvjetima u cjelini je iskrenost, a malo je namjera koje mogu biti istinski iskrene. Zapravo je potpuna iskrenost svojstvena najuzvišenijim položajima Božijih savršenih robova, jer iskrenost znači potpuno pročišćenje djela od apsolutno svega osim Boga. U slučaju ibadeta običnih ljudi ona znači čišćenje od skrivenog i vidljivog širka, kao što su pretvaranje, samoljublje i hvalisanje. Njemu se vjera iskrena ispovijeda... U ibadetu Njegovih odabranih robova pročišćenje znači odbacivanje svih primjesa lahkomosti ili straha, što se kod njih smatra širkom, a u ibadetu vlasnika srdaca znači pročišćenje od svih primjesa jastva i sebičnosti, što se kod njih smatra velikim širkom i najvećim nevjerstvom. (Majka svih kipova je kip vašeg nefsa.) U ibadetu Božijih savršenih robova znači ne vidjeti robovanje ni ibadet, čak ni svijet, kao što je rekao Imam, mir neka je s njim: 'ZdravosrcejeonokojesretnesvogaGospodaranemajućiusebinikogdrugogosimNjega.' Pa kada duhovni putnik napusti svoje užitke, i ne samo užitke nego i samoga sebe i cijeli svijet, onda se odjednom u cijelosti očisti od gledanja svega osim Boga, a u njegovom srcu ne ostane mjesta ni za šta osim Boga, te tako rukom prijateljstva Božijeg Božiju kuću (srce) očisti od svih idola i kipova... Njegova vjera, njegova djela, njegova nutrina i njegova vanjština postaju u potpunosti posvećeni Bogu..." (Mi'radž al-salikin va salat al-'arifin).

[6] Uslovi se dijele na uslove ispravnosti i uslove prihvatljivosti. Pojedini uslovi su samo uslovi prihvatljivosti, ali ne i ispravnosti ibadeta, poput prisustva srca u namazu, jer se istinski plodovi namaza, koji predstavlja približavanje Bogu i uzdizanje (miradž) vjernika, bez prisustva srca ne mogu ostvariti. Međutim, neki uslovi su uslovi ispravnosti djela, poput abdesta i nijeta, jer bez abdesta i nijeta nema ni namaza. Čak i ako bi neko nehotice klanjao bez abdesta i nijeta, namaz bi morao ponovo klanjati.

[7] Iako je rečeno da se ovaj ajet kao i njemu slični ajeti odnose na načela vjere i monoteističkog obredoslovlja, te da predstavljaju odbacivanje širka i idolopoklonstva, nemajući bilo kakve veze s pretvaranjem, ipak, s obzirom na činjenicu da prijetvornik svojim ibadetima želi na sebe skrenuti pažnju ljudi, a ne Boga, u njegovom djelu postoji jedna vrsta širka. Upravo zbog toga se u predajama pretvaranje naziva prikrivenim širkom.

[8]Tefsiru Kurtubi, sv. 11, Bejrut, 1965–1966, str. 69; Tefsire Madžma'u-l-bejan, Bejrut, sv. 6, str. 499;Biharu-l-anvar, Bejrut, sv. 67, str. 222; 'Uddetu-l-da'i, Bejrut, str. 223.

[9]Bī džaī ili lā mekānī je transcendentalni i metafizički prostor koji je čist od bilo kakvih dimenzija, za koji se kaže da se u njemu nalazi Bog, odnosno to je sav fizički i metafizički svijet, jer se Bog nalazi svuda. (Prim. prev.)

[10]Mevlana: Mesnevija, sv. 5, str. 876.

[11]Šejh Behai: Keškul, sv. 2, str. 267.

[12] Biharu-l-anvar, Bejrut, sv. 67, str. 249; Munjetu-l-murid, str. 43.

[13] Biharu-l-anvar, sv. 67, str. 249.

[14]Usuli Kafi, sv. 2, str. 16, bab al-ihlas, hadis 3.

[15]Usuli Kafi, sv. 2, str. 16; Tefsiru-l-mizan, sv. 20, str. 11; Biharu-l-anvar, Bejrut, sv. 67, str. 230; Al-Akhlak al-Šebbar, str. 12 (uz male razlike).

[16] Mustedreku-l-vesail, sv. 1, str. 12.

[17] Tuhafu-l-'ukul, str. 16.

[18] Nehdžu-l-belaga, pismo 26.

[19] Biharu-l-anvar, Bejrut, sv. 74, str. 213.

[20] Fihrist-e mozuijje Gurer, str. 149.

[21] Isto, 229.

[22] Mustedreku-l-vesail, sv. 1, str. 10.

[23]Usuli Kafi, sv. 2, str. 16, hadis 4.

[24]'Uddetu-l-da'i, Bejrut, str. 216; Miškatu-l-anvar, str. 11.

[25]'Uddetu-l-da'i, str. 228.

[26] Biharu-l-anvar, sv. 69, str. 294; Vesa'ilu-l-ši'a, sv. 1, str. 55.

[27] Biharu-l-anvar, sv. 69, str. 294.

[28]Isto, 301; Vesa'ilu-l-ši'a, sv. 1, str. 56, predaja prenesena od Saira ibn Idrisa.

[29]Vesa'ilu-l-ši'a, sv. 1, str. 56.

[30] Biharu-l-anvar, sv. 69, str. 295.

[31]Isto, 303.

[32] Fihrist-e mozuijje Gurer, str. 433.

[33]Isto, 91.

[34]Isto, 92.

[35]Isto, 93.

[36]Isto, 92.

[37]Isto, 430.

[38]Isto, 20.

[39]Isto, 91.

[40]Biharu-l-anvar, Bejrut, sv. 67, str. 242; 'Ujun Akhbari-l-Ridha, sv. 2, str. 68. Ovaj hadis je, uz omanje razlike, zailježen i u djelima 'Uddetu-l-da'i (Bejrut, str. 232), Biharu-l-anvar(sv. 67, str. 249.) i Al-Targib va-l-tarhib (sv. 1, str. 56).

[41] Šejh Behai: Keškul, sv. 1, Kom, Tab' va nashr, str. 74.

[42] Biharu-l-anvar, sv. 67, str. 248, hadis 21.

[43]Isto, sv. 82, str. 136, hadis 16; Misbahu-l-Šari'a, bab al-sujud.

[44] Fihrist-e mozuijje Gurer, str. 93.

[45]Isto, 91.

[46]Tefsiru Kurtubi, sv. 5, str. 180, tumačenje 36. ajet sure En-Nisa.

[47]Neke od tih koristi su sljedeće: prihvatanje Božije vlasti i izlazak iz šejtanske, sloboda (slobodoumnost i oslobođenost od robovanja bilo kome osim Bogu), uspjeh i blagoslov, besprijekornost u djelovanju, velikodušnost i visoke težnje, blaženstvo i sretan kraj itd. Sve spomenuto se vrlo jasno razumije iz navedenih predaja.

[48] U ovom ajetu nailazimo na dvije važne činjenice: Prva je da istinski iskreni vjernici svekoliko svoje postojanje podređuju Božijem zadovoljstvu, ne želeći pritom ništa osim Njegova zadovoljstva, i ne tražeći od Njega čak ni Džennet. Druga činjenica se razumije iz drugog dijela ajeta (Bog je milostiv robovima Svojim). Naime, zaključuje se da Božija milost i dobrohotnost prema Njegovim robovima zahtijeva da među ljudima uvijek postoje takvi požrtvovani i nesebični ljudi koji se ne boje ničega kako bi spasili ljude. Da li bi da nije njih uopće ostalo ikakva traga od istine i istinitosti?

[49] Bahrani, Bog mu se smilovao, u Tefsiru Burhan piše: "Imam Hasan i Imam Husejn, mir neka je s njima, zajedno s njima zavjetovali su se na trodnevni post."

[50]Al-Ghadir, sv. 3, str. 11. Ova predaja je, uz male razlike, zabilježena i u djelima: Tefsiru Burhan (sv. 3, str. 412.), Gajetu-l-maram (str. 371–372) i Amali-l-Saduk (Bejrut, str. 212–215).

[51]Tefsiru Burhan, sv. 4, str. 412.

[52]Mesnevija, sv. 1, str. 191.

.[53]Isto, str. 192, bejt 3803–3805